

ლევან ბრეგაძე (საქართველო)

ანალიტიკური რომანი ბალზაკის ნოველაზე (როლან ბარტის „S/Z“-ის ქართულად გამოცემის გამო)

დავამთავრე თუ არა ბალზაკის ნოველის „სარაზანის“ კითხვა (ეს დიდი ხნის წინ მოხდა), მახსოვს, მაშინვე გავიფიქრე: ახლა მივხვდი რა განსხვავებაა **სილამაზესა და მშვენიერებას** შორის-მეთქი: ლამაზი როგორ არ არის ბალზაკის კასტრადი (ჭკუიდან გადაიყვანა მასზე თავდავიწყებით შეყვარებული ჭაბუკი მოქანდაკე!), მაგრამ მშვენიერი, ვერ ვიტყვით (ვერც ამ მომხიბლავ არსებაზე უგონოდ შეყვარებულმა მოქანდაკემ თქვა ეს, როცა მის კასტრატობაში დარწმუნდა!), ვინაიდან აღმოჩნდა, რომ დამაბრმავებელ სილამაზეს თურმე ბუნებისაგან ამ ადამიანისთვის მინიჭებული არსება (არსი) შეუწირავს. სადაც სილამაზის გულისთვის არსება (ბუნება) შეიბღალება, იქ მშვენიერებაზე ვერ ვილაპარაკებთ. (რაც უნდა ლამაზად მოვაგარაყოთ ღუმელი, როგორც არ უნდა ახარებდეს თვალს მისი შეხედვა, თუ ის კარგად ვერ ათბობს, მშვენიერებააო, მასზე არ ითქმის).

მაგრამ ფრანგული ენა (ისევე როგორც ინგლისური, გერმანული) სილამაზესა და მშვენიერებას ლექსიკურად ვერ განასხვავებს და... იქნებ სწორედ ამიტომ დაინერა როლან ბარტის სახელგანთქმული „S/Z“, ბალზაკის ამ ნოველის სკრუპულოზური, დეტალური ანალიზი, ნიგნი, რომელსაც ლიტერატურული ქმნილების დეკონსტრუქციული ნაკითხვის (გადაწერის) პირველ მცდელობად მიიჩნევენ. („S/Z“ ბალზაკის ნოველის პერსონაჟთა სახელების პირველი ასოებია და ასე გაიშიფრება: „სარაზინი/ზამბინელა“).

„ტექსტი ციტატებისგანაა მოქსოვილი და ათასობით კულტურულ პირველწყაროზე მიგვითითებს“, — აცხადებს როლან ბარტი თავის არანაკლებ სახელგანთქმულ ოპუსში „ავტორის სიკვდილი“, რომელიც „S/Z“-ზე ორი წლით ადრე, 1968 წელს, გამოქვეყნდა* (ეს ციტატა მალხაზ ხარბედიას თარგმანიდან მოვიყვანეთ).

როლან ბარტი პრინციპით — „ყოველი ტექსტი ინტერტექსტია“ — ცდილობს აღმოაჩინოს, გამოავლინოს, წარმოაჩინოს, „გაათავისუფლოს“ მხატვრულ ტექსტში „ჩანწილი“ კოლოსალური, ხშირად ერთმანეთის გამომრიცხავი, ინფორმაციის ნაწილი მაინც... და რას აღწევს ამით? რას და... საანალიზო ნაწარმოების დეკონსტრუქციით ახალ ნაწარმოებს ქმნის, რომელზედაც ზუსტად ვერ ვიტყვით — მხოლოდ მეცნიერულობის პრეტენზიის მქონე ტექსტია თუ ლიტერატურულ-მხატვრული მოვლენაც არის ამავდროულად, სერიოზული ანალიზია, თუ ჰუმორი ქარბობს მასში, ჰუმორი, თუნდაც იმით გამოწვეული, რომ თურმე, როგორც კოზმა პრუტკოვი იტყოდა, „нельзя снять неснятое“.

* შდრ. ულრის პლენცდორფის გახმაურებული რომანის, „ახალგაზრდა ვ.-ს ახალი ვნებანის“ (1972 წ.) მთავარი პერსონაჟის სიტყვები: „მე თუ მკითხავთ, ყველა წიგნში არის თითქმის ყველა წიგნი... წიგნი რომ დანერო, რამდენიმე ათასი წიგნი მაინც უნდა გქონდეს ნაკითხული... ვთქვათ, ნაკითხული უნდა გქონდეს სამი ათასი. თავის მხრივ ყოველი მათგანის დამწერს თვითონ ექნება ნაკითხული სამი ათასი...“ (დალი ფანჯიკიძის თარგმანი).

ზემოთ ციტირებული დებულება — „ყოველი ტექსტი ინტერტექსტია“ — იმასაც ნიშნავს, რომ თითოეული წიგნი იმანენტურად შეიცავს ადრე დაწერილ ყველა წიგნს. ასე უნდა გავიგოთ როლან ბარტის ეს პარადოქსი: „ლიტერატურა სხვა არაფერია, თუ არა ერთი ტექსტი“ (გვ. 18. — დედანშია: „La littérature (...) n'est jamais qu'un seul texte“). ქართული თარგმანი უფრო ზუსტია, ვიდრე გ. კოსიკოვისა და ვ. მურატის რუსული თარგმანი: „Литература есть не что иное, как **единый** и **единственный** текст“. ჩვენ მიერ ხაზგასმული სიტყვა [единый, ანუ მთლიანი] არამარტო ზედმეტია, არამედ მცდარიც: ლიტერატურა **ერთი** ტექსტია, მაგრამ **მთლიანი** არ არის. ეს გახლავთ ბარტის პარადოქსის არსი).

თვითონ ავტორი თავისი ამ წიგნის შესახებ ასე ამბობს: „ყოველივე აქ ნათქვამი უნდა განვიხილოთ როგორც რომანის პერსონაჟის — მეტიც, პერსონაჟების — მიერ წარმოქმნილი სიტყვები“. ისიც შენიშნეს, რომ როლან ბარტი აკრიტიკებს შეხედულებას, რომლის მიხედვითაც აღსანიშნსა (სიგნიფიკატსა) და აღმნიშვნელს (სიგნიფიკანტს) შორის უპირატესობა პირველს ენიჭება, ანუ, უფრო ნაცნობი ტერმინოლოგიით რომ ვთქვათ, ის ვერ ეგუება შინაარსის პრიმატს ფორმაზე და ამ ბინარული ოპოზიციის (შინაარსისა და ფორმის) დეკონსტრუქციას ახდენს, მათ შორის არსებული ზღვარის მოშლას ესწრაფვის.

ბარემ ისიც ვთქვათ, რომ ამ წიგნით როლან ბარტის (1915-1980), ფრანგი ფილოსოფოსისა და ლიტერატორის, შემოქმედებაში დაიწყო ახალი, პოსტსტრუქტურალისტური, ეტაპი, რასაც სტრუქტურალიზმით მისი ძლიერი გატაცების ხანა უძღოდა წინ.

პირველად 1970 წელს პარიზში დასტამბული „S/Z“-ის ქართული თარგმანი შარშან, 2013 წელს, გამოსცა შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტმა საფრანგეთის წიგნის ეროვნული ცენტრის ხელშეწყობით; წიგნი გამოიცა ფრანგული ინსტიტუტის საგამომცემლო დახმარების პროგრამის ფარგლებში; თარგმნა **ნინო გაგოშაშვილმა**, რედაქტორები არიან **ირმა რატიანი**, **გაგა ლომიძე**, **ირაკლი კენჭოშვილი**, ყდის დიზაინი ეკუთვნის **რევაზ მირიანაშვილს**.

ამიერიდან შეგვიძლია ფრანგი ფილოსოფოსისა და მწერლის განთქმული ფრაზები, მრავლისმეტყველი პარადოქსები, მის ამ წიგნში უხვად წარმოდგენილი, გაუჭირვებლად დავიმონწმოთ ქართულადაც. ვნახოთ რამდენიმე ნიმუში:

„**ლიტერატურული შემოქმედების (...)** მიზანია, მკითხველი აქციოს არა მომხმარებლად, არამედ ტექსტის შემქმნელად. თანამედროვე ლიტერატურა ალბეჭდილია უმონწყალო განხეთქილებით ტექსტის შემქმნელსა და მომხმარებელს შორის, მესაკუთრესა და კლიენტს შორის, ავტორსა და მკითხველს შორის“ (გვ. 10).

დიახ, „**ავტორსა** და მკითხველს შორის“ (დედანშია: „entre... son **auteur** et son lecteur“) და არა „**მწერალსა** და მკითხველს შორის“, როგორც რუსულ თარგმანშია („**между писателем и читателем**“), ბარტს — „ავტორის სიკვდილის“ ავტორს — „ავტორი“ „მწერლით“ არ უნდა შევუცვალოთ, — ამით ცნება ვინროვდება, როგორც მაშინ მოხდებოდა ეს, თუკი მასთან „ტექსტს“ „ნაწარმოებით“ ჩავანაცვლებდით.

„**რაც უფრო მრავლობითია** (მრავალმნიშვნელოვანია, პოლისემანტიკურია — pluriel. — ლ. ბ.) ტექსტი, მით ნაკლებად შეიძლება იმის თქმა, რომ მანამდე დაიწერა, ვიდრე მას ნავიკითხავდე“ (გვ. 16. — აქ სხარტად და შთამბეჭდავად, პარადოქსული ფორმით არის გადმოცემული რეცეფციული ანუ ალქმის ესთეტიკის არსი, კერძოდ, ის, რომ მკითხველი თანაავტორია).

„ამქვეყნად ყველაზე საშინელი სიკვდილი კი არა, სიცოცხლესა და სიკვდილს შორის არსებული საზღვრის რღვევაა“* (გვ. 206).

„საჭიროა, რომ ამა თუ იმ შტრიხმა (მხატვრულ ტექსტში. — ლ. ბ.) გაიელვოს ისე მსუბუქად, თითქოს მნიშვნელობა არც ჰქონდეს, დაგვაგინყდება იგი თუ არა, და როდესაც ის სადმე კვლავ გამოჩნდება სხვა ფორმით, უკვე მოგონებას აღძრავს“ (გვ. 30).

„გაიელვოს ისე მსუბუქად“ — ქართველმა მთარგმნელმა, რუსი მთარგმნელებისაგან განსხვავებით, შეინარჩუნა დედნისეული „მსუბუქად“ (légèrément), თუმცა ამ ადგილის რუსული თარგმანიც ჩინებულია: „...должна проскальзывать как бы между прочим“.

აქ მწერლის ოსტატობის მეტად საყურადღებო მხარეზეა საუბარი — ხაზგასმულად კი ნუ მოგვანვდის მხატვრული ტექსტის ავტორი მთავარ სათქმელს, არამედ თითქოსდა სხვათა შორის მოიმოქმედოს ეს, ოღონდ მერე და მერე ისე წარმართოს თხრობა, რომ კვლავ და კვლავ გაგვახსენდეს შტრიხი (დეტალი), რომელიც ადრე დიდი ყურადღების ღირსად არ მივიჩნიეთ. ეს ქვეტექსტის ერთი სახეობის, ე. წ. შინაგანი თემის, წარმოქმნის საფუძველია და მისი გამოყენება მხოლოდ წერის დიდოსტატებს ხელეწიფებათ.

და კიდევ ერთი, არაჩვეულებრივად ღრმააზროვანი პარადოქსი:

„ამა თუ იმ მნიშვნელობის დავინყებაში საძრახისი არაფერია, რადგან დავინყება კითხვის სავალალო დეფექტი როდია; ეს პოზიტიური ფასეულობაა (...); რომ მავინყდება, სწორედ ამიტომ გკითხულობ“ (გვ. 17-18).

„საძრახისი არაფერია“ — კარგი, კონტექსტის შესაფერისი, შესატყვისია ორიგინალის გამოთქმისა „n'est pas matière à excuses“ („არაფერია საბოდიშო“); რუსულ თარგმანშია „не стоит оправдываться“.

მოკლედ, მთარგმნელისა და რედაქტორების ჩინებულ ნამუშევართან გვაქვს საქმე (ორიოდე სტილისტიკური ხასიათის ლაფსუსი — ლუდოვიკო XV ლუი XV-ის ნაცვლად [გვ. 214], „აბსტრაგირება“ „აბსტრაპირების“ ნაცვლად [გვ. 18], „თვისობრივი“ „თვისებრივის“ ადგილას [გვ. 150], „უკიდურესი სტრუქტურირებისგან“ თავიდან აცილება“ „უკიდურესი სტრუქტურირების თავიდან აცილების“ მაგივრად [გვ. 19] მნიშვნელოვან ნაკლად ვერ ჩაითვლება).

თავში ვთქვით, ეს წიგნი იქნებ იმიტომ დაინერა, ფრანგები სილამაზესა და მშვენიერებას ლექსიკურად რომ ვერ განასხვავებენ-თქო. მკითხველს შეუძლია ეს ნათქვამი არცთუ მოსწრებულ ხუმრობად ჩათვალოს, მაგრამ ერთი რამ კი დაბეჯითებით უნდა ითქვას: ერთობ საპასუხისმგებლოა ფრანგული la beauté-ს (ასევე გერმანული die Schönheit-ის, ინგლისური beauty-ს), რაც **სილამაზესაც** შეიძლება ნიშნავდეს და **მშვენიერებასაც**, იმ ენებზე (მაგალითად, ქართულად ან რუსულად) თარგმნა, რომლებიც სილამაზესა და მშვენიერებას ლექსიკურად განასხვავებენ**.

* შდრ. გალაკტიონის — „სიკვდილს მე როდი შევუშინდები, / იგი, ძმა, მუდამ ჩვენ მხარეზეა. / მე მეშინია იმგვარ სიცოცხლის, / სიკვდილს რომ ჰგავს და უარესია“. ბალზაკის ნოველაში სარაზინი ეუბნება ზამბინელას, რომელსაც მოკვლას უპირებდა: „მაგრამ არა, სჯობს იცოცხლო! შენთვის სიცოცხლე ხომ სიკვდილზე უარესია!“.

** შდრ. ნიკოლოზ ბარათაშვილის — „სილამაზეა ნიჭი მხოლოდ ხორციელების / და, ვით ყვავილი, თავის დროზე მსწრაფლად დაჭკნების, / (...) მშვენიერება ნათელია, ზეცით მოსული, / (...) თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარებს...“.

აი, როლან ბარტი კომენტარს უკეთებს ფრაზას ბალზაკის ნოველიდან: „**მხოლოდ ქალს შეიძლება ჰქონდეს ასეთი მრგვალი და ნაზი მხრები, ასეთი მოხდენილი აღნაგობა**“.

როლან ბარტის კომენტარი რუსულ თარგმანში ასე უღერს:

„Эстетический довод зиждется на энтимеме с ложной посылкой (*прекрасны только женщины*), поскольку кастраты тоже могут быть прекрасны“.

ჩვენ მიერ ხაზგასმული *прекрасны*-ს („მშვენიერის“ მრავლობითი) ადგილას დედანში არის ჯერ *belles*, მერე კი *beaux* (ორივე ზედსართავ „ლამაზის“/„მშვენიერის“ მრავლობითია). მათი თარგმნა სიტყვით „მშვენიერი“ აქ შეცდომაა. ქართულად სწორადაა:

„ესთეტიკური საბუთი ემყარება ენტიმემს (უმართებულო დასკვნას. — ლ.ბ.), რომლის წანამძვარი ტყუილია (*მხოლოდ ქალები არიან ლამაზები*), ვინაიდან კასტრატებიც შეიძლება ლამაზები იყვნენ“ (გვ. 177).

ასე ადვილი არ არის მსჯავრის გამოტანა იმის თაობაზე, მართებულია თუ არა სიტყვა „მშვენიერების“ გამოყენება ამ ფრაგმენტში:

„სწორედ ამიტომ, რომ დისკურსი ამა თუ იმ დეტალის სრულყოფილების კონსტატაციას ჯერდება, ხოლო „ყველაფერ დანარჩენს“ კოდს უტოვებს, რომელიც ყოველგვარი **მშვენიერების** (*toute beauté*) საფუძველშია. ესაა ხელოვნების კოდი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, **მშვენიერებას** (*la beauté*) შეუძლია თავი მხოლოდ ციტაციის საშუალებით განაცხადოს“ (გვ. 42).

ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში სწორად იქცევინა რუსი მთარგმნელები, როცა *красота*-ად თარგმნიან *beauté*-ს. ქართულ თარგმანშიც ალბათ ჯობდა „მშვენიერების“ ნაცვლად აქ „სილამაზე“ ყოფილიყო, მით უფრო, რომ ამ თავის (ეს XVI თავია) სახელწოდება გახლავთ „**La beauté**“, რაც ქართულ თარგმანშიც „სილამაზედ“ არის გადმოტანილი.

* * *

ჩანაწერების წიგნში — „როლან ბარტი როლან ბარტის შესახებ“ (1975 წ.) — ფრანგი ფილოსოფოსი, მწერალი და **დიდი** (ნა)მკითხველი ერთგან თავის თავზე ამბობს: „კლასიკურ ტექსტებს რომ კითხულობდა („ოქროს ვირიდან“ დაწყებული პრუსტამდე), სულ უკვირდა, რამდენი ცოდნა იყო თავმოყრილი ლიტერატურულ ნაწარმოებში“.

„S/Z“-ით მან ნათლად გვიჩვენა, რომ ონორე დე ბალზაკის ამ არცთუ ვრცელ ნოველაშიც კი კაცობრიობის ლამის მთელი გამოცდილებაა ჩანწეხილი.

მაგრამ, ნუ ვიფიქრებთ, რაკი როლან ბარტი „ცოდნაზე“ ლაპარაკობს, მას რამე საერთო ჰქონდეს პოზიტივიზმთან. მისი ამ ანალიტიკური რომანის დასასრულიც ისევე იღუმალეებით არის მოცული, როგორი იღუმალიც მუდამ დარჩება სამყარო ჩვენთვის, რაოდენ ბევრი საიდუმლოც არ უნდა გამოგტყუოთ მას. და ესეც ტექსტის (ნებისმიერი კლასიკური ტექსტის) თვისება ყოფილა, რასაც ამ წიგნის (ცოცხალი!) ავტორი ასეთი პარადოქსული ფრაზით გვამცნობს: „თუკი კლასიკურ ტექსტს სათქმელი არაფერი აქვს იმის გარდა, რასაც ამბობს, „გვამცნობს“ მაინც, რომ „ყველაფერს არ ამბობს“ (გვ. 226).

Levan Bregadze
(Georgia)

Analytic Novel on Balzac's Short Story

(For Publishing Roland Barthes' "S/Z" in Georgian Language)

Summary

Key words: Roland Barthes' "S/Z", translation.

The author himself says the following words about this book: "Everything which is said here should be considered as words uttered by a novel character or to be more precise characters". It is noteworthy that Roland Barthes criticizes the standpoint according to which priority is given to signifier rather than signified. In other words, he cannot get used to the dominance of content over the form. Therefore, he deconstructs this opposition (content and form) and tries to remove the limits that exist between them.

By this book Roland Barthes, a French philosopher and literary theorist, started a new stage, in particular post-structuralism in his career which was preceded by deep interest towards structuralism.

In 2013 Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature in collaboration with National Book Centre of France published the Georgian translation of S/Z which was printed in Paris in 1970. The book was released within the frameworks of the Programme for Publishing Aid of French Institute; the book was translated by Nino Gagoshashvili, editors are Irma Ratiani, Gaga Lomidze, Irakli Kenchoshvili, book cover is designed by Revaz Mirianiashvili.

From now on we can cite his well-known phrases, paradoxes from this book in Georgian.